

A TANYAISKOLÁK KÉRDÉSÉHEZ

A mult év folyamán Amerikában járva, négy hónapot töltöttem New-Jersey államban. Tanulmányoztam az ottani farmiskolákat. Hazatérve, az alföldi tanyaiskolákat igyekeztem megismerni. Most a kétféle iskola-típus összehasonlítása alapján arra a kérdésre kívánnék feleletet adni, hogy a farmiskola körül szerzett tapasztalatok mennyiben volnának értékesíthetők a magyar tanyaiskola újjászervezésénél. E célból röviden jellemzem előbb a farmiskola célját és szervezetét, hogy azután megvizsgáljam, mit lehetne e „rural school“-ból hazai talajunkba átültetni.

Az amerikai farmiskola az utóbbi évtizedekben nagy változásokon ment keresztül. A régi, osztatlan iskola hovatovább eltűnik, helyét az ú. n. „consolidated“ (concentrated) iskola foglalja el. Massachussets államából indult ki ez a mozgalom a mult század 70-es éveiben, onnan terjedt lassankint nyugat és dél felé. Ma már az egész amerikai pedagógiai közvélemény helyesli az új iskolatípust. A régi osztatlan iskola hibái szembeszökők: túlszűfolt osztályok, melyeket egyetlenegy tanító gondjaira kellett bízni, ki sem számítható idő- és energiapazarlás ezen osztatlanság következményeképen, iskolai szellem hiánya, a tanító munkájának megkötöttsége teljesen egyoldalú irányban. Abban az arányban, melyben a régi osztatlan iskola hibáit és hiányait észrevették, emeltek egymásután „konszolidált“ iskolákat az Egyesült-Államok területén. Modern, tágas, jól szellőztethető, az egészségügyi követelményeknek mindenben megfelelő, kitűnően felszerelt épületek ezek, könnyen hozzáférhető helyeken. Iskolakert, kísérleti telep: elsőrangú követelmény az új iskolánál.

Ezekben a központi iskolákban egész tanítói kar működik, úgy hogy maga a tanítás is lényegesen eltér a régi „rural school“-étől. Ez utóbbi a három *r* (reading, writing, arithmetic = olvasás, írás, számolás) elsajátításában látta feladatát. A központi iskola nem elégszik meg ezekkel. Abból az alapvető elvből indul ki, hogy a farmiskola a jövődő farmernemzedéket neveli és ezért szervezete, célja, szelleme is eltér a városi iskoláétól, mely viszont polgárokat nevel államnak és társadalomnak. A konszolidált iskola a farm és ezzel együtt a mezőgazdasági kultura céljait szolgálja. Nem elég az elemi ismeretek köre, — okos, gondolkozni tudó, önállóbban cselekvő farmereket akar nevelni. Ez a gondolat átalakító hatással volt az iskola belső életének fejlődésére is. A tanuló az elemi ismereteken kívül, melyek a lehetőség szerint a farm és a farmélet körül csoportosulnak, oly gyakorlati tudást szerez, amelyre a jövődő farmernek szüksége van. A farm növény- és állatvilágának ismerete, a talaj, annak javítása, gabonanemesítés, fajállatok tenyésztése, kézi ügyesség elsajátítása, gyümölcs és zöldség konzerválása, háztartás: mindezekkel megismerteti a konszolidált

iskola, teljesen gyakorlati alapon, a tanuló ifjúságot. Az iskolakert akár-hányszor valóságos kis mintagazdaságnak beillik. Az iskolán kívüli nevelés (Junior Extension Work) még speciálisabb irányban vezeti a tanulókat. Kiállítások, versenyek buzdítják őket minél öntudatosabb és önállóbb munkálkodásra. Volt alkalmam a mount-holy-i, de különösen a híres trentoni mezőgazdasági kiállításon elemiiskolai tanulóknak kitüntetett fajállatait (borjú, baromfi, galamb, házinyúl), különösen szép veteményét, virágját, gyümölcsét láthatni. A kiállított tárgyak a fiúk asztalos-, lakatos-, gépészügyességéről tanuskodtak, míg a háztartási kiállítás beszédesen érvelt a leánytanulók gyakorlati kiképzése mellett.

E rövid ismertetésből láthatjuk, hogy a „rural school“ problémája korántsem *csak* pedagógiai, hanem erősen mezőgazdasági is. „Nincs előbbrevaló érdekünk a mezőgazdaságnál“ — mondja Hart a konszolidált iskoláról írt könyvében (Educational resources of Village and Rural Communities, New York, 1913). Az új iskola a farmélet gazdasági viszonyainak javítását célozza, a kulturális színvonal emelésére törekszik, a társadalmi élet gazdagítását akarja. Nem elvont pedagógiai ideálok szerint formálta át a régi, be nem vált iskolát, hanem aszerint, hogy a farmer egyénileg boldoguljon, anyagilag és szellemileg gazdagodjék céltudatos, bár specifikus nevelés következtében. Ki sem számítható nyereség nemzetgazdasági szempontból, ha lassankint egy szélesebb, mélyebbenjáró ismeretekkel rendelkező farmernemzedék veszi át a régebbi nemzedék helyét.

A konszolidált iskola egyik legfontosabb feladatának a közegészség ápolását tekinti. Az egészséges lakásról, a szellőztetés szükségességéről, helyes táplálkozásról, ruházkodásról, — mindenről a legnagyobb gonddal világosítják fel az ifjúságot. Az amerikai iskola erélyes harcot folytat a tisztatlanság, a fertőzés veszedelme ellen, bámulatos aprólékossággal mutat rá mindig a közegészségügynek ártó rossz és hanyag szokásokra. A tanulókat egyenkint szokták esetről-esetre megvizsgálni: szemét, fülét, fogát, *tüdejét*, szívét, itt-ott rendszeresen mérik a testsúlyt, tejivót állítanak fel stb. Abból az orvosi tapasztalatból kiindulva, hogy a hideg étkezés (különösen a cold lunch) számtalan betegségnek lehet később okozója, igen sok helyen déli meleg levesről vagy más meleg ételről gondoskodnak. Ez a „hot lunch“-mozgalom szerves kapcsolatba került azzal az iránnyal, mely minél gyakorlatibb háztartási munkára akarja a serdülő leányifjúságot szoktatni.

A szülői házat a lehetőség szerint belevonják a betegség elleni küzdelembe. Ahol gyanú merül fel, vagy ahol preventív gyógyítás mutatkozik szükségesnek, ott azonnal felhívják a szülők figyelmét a keletkező bajra, a hanyag szülőket pedig kényszerítik a baj orvoslására. Az iskola egyébként is minta akar lenni egészségügyi tekintetben. Sok jövődöbéli farmotthonból számúzik a gondot és a betegséget, ha a tanuló az iskolában meggyőződött a szellőztetés, a tisztaság, a helyes táplálkozás, a külön pohár, külön törülköző stb. stb. feltétlen szükségességéről. Alig kell külön hangsúlyozni, hogy *egy* tanító nem végezheti mindezen feladatokat. A régi „rural school“-lal szemben csakis a központi iskola indíthatta meg a harcot itt is a tudatlanság és nemtörődömség ellen.

A konszolidált iskolának az említetteken kívül még más célja is van. Arra törekszik, hogy a farmvidék szociális életének központjává legyen.

Népszerű felolvasásokkal, előadásokkal szoktatja a maga helyiségeibe a felnőtteket, valóságos kultúrközpontokat igyekszik létesíteni, hogy a várostól távol élő farmer is részese legyen társadalmi és szellemi életnek. Az iskola helyenkint valóságos „népház“.

A központi iskolák nagyobb távolságra vannak egymástól. Ezzel kapcsolatban meg kellett oldani a tanulóknak az iskolába való szállítása kérdését is. A helyi tanügyi hatóság („board of education“) rendszerint szerződést köt valamely megbízható autbusztulajdonossal, aki egy körzetben a tanulók szállítását vállalja. A tanulónak nem kell tehát nagyobb távolságról az iskolába gyalogolnia. E rendszernek előnyei nyilvánvalók. Nem szólva az energiafogyasztásról, az idővesztéséről, ott van a leg súlyosabb szempont: szeszélyes időjárás, őszi, tavaszi esőzés, nedvesség, téli hideg, hófúvás nem árthat úgy, mint ha több kilométeres utat kell naponkint bármily időjárásban felügyelet nélkül megtenni. A gyermekek iskolába való szállítása tekinthető az amerikai iskola egyik legnagyobb, leghumánusabb vívmányának. Massachussets államából indult ki ez a mozgalom is 1869-ben, azóta mindenfelé elterjedt és ma már az a helyzet, hogy az amerikai tanulóifjúság majdnem mindenütt autbuszon vagy társaskocsin tud iskolájába eljutni, illetőleg onnan hazamenni. A szállítóval megkötött szerződés igen körültekintő. Nemcsak a megbízhatóság, pontosság (pontos érkezés, pontos indulás) jön számba, hanem az egészségügynek is minden követelménye. Télen takarókról, esetleg kis kályhák-ról kell a szállítónak gondoskodnia. Ő a felügyelője, majdnem tanítója az ifjúságnak a kocsiján. Durva, erkölcstelen beszéd, szeszes ital a leg szigorúban tilos. Ahol alkalmam volt a tanulóifjúsággal együtt utazni, mindenütt a legnagyobb megbízhatóságot tapasztaltam. Az iskola épp úgy, mint a szülői ház, a legteljesebb megnyugvással bízhatja a tanulóifjúságot a szállítóra.

Áttérve most azon tapasztalataimra, melyek a magyar tanyavidék és tanyaiskola rendszeres tanulmányozásából sarjadnak, előre kell bocsátanom, hogy a tanyaiskolát nemcsak pedagógiai szempontból igyekeztem megismerni, hanem a tanyai gazdálkodással, sőt még tovább menve, egész közgazdasági rendszerünkkel való összefüggésben. Abból a meggyőződésből indulok ki, hogy mai megcsönkült állapotunkban mezőgazdaságunk okszerű fejlesztése és ezzel gazdasági életünk reorganizációja oly elsőrangú életkérdés számunkra, mely mellett minden egyéb szempontnak veszítenie kell jelentőségéből. És gazdasági megerősödésünket, végső eredményeképen pedig haladásunkat, egész nemzeti műveltségünket kell hogy szolgálja az iskola is. Célravezető reform a tanyai vagy falusi iskola újraszervezésénél csakis igen nagy anyagi áldozatok árán lehetséges, de ennek az anyagi áldozatnak oly befektetésnek kell lennie, mely nemcsak erkölcsi, hanem kimondottan anyagi — gazdasági — értelemben meghozza a maga gyümölcseit. Ha az iskola hozzá fog járulni ahhoz, hogy mezőgazdasági kultúránk emelkedjék és ezzel kapcsolatban a több- és jobbtérmeles csakugyan megindul, akkor bármilyen mélyreható iskolai reformhoz szükséges anyagi áldozat hasznos, produktív befektetés.

Ha tanyavidékeinket bejárjuk, mindenfelé észlelhetjük a tudás és a cselekvő energia hiányát. E hiányokat gazdasági szaklapjaink számtalanszor felpanaszolták, itt legfeljebb összefüggést keresünk köztük és a tanyai

nép mezőgazdasági műveltsége között. Számtalan kérdésre keresünk választ. Miért nincsen nagyobb jólét a tanyavilágon? Miért nem aknázzák ki jobban talajunk kincseit ott, ahol azt a helyi viszonyok megengedik? Miért — hogy konkrétebb kifogásokat ismételjek —, miért nem szántják fel ősszel a tarlót, holott mindenkinek tudnia kellene, hogy az oly sokszor ismétlődő tavaszi és nyári szárazságnak pusztító hatását legjobban tudná tompítani?! Miért oly kevés a magyar föld átlagtermése például Dániával vagy Németországgal összehasonlítva és miért megy oly rengeteg érték — szakemberek számítása szerint milliárdokról van szó — a gabona-űszög következtében veszendőbe? Miért oly kevéssé fejlett állattenyésztésünk, bár Dánia példájából tudjuk, hogy a túlságosan egyoldalú magtermelésről fokozatosan intenzivebb állattenyésztésre áttérni elsőrangú nemzetgazdasági követelmény. Mindenütt van pótolni, alkotni való. Gyümölcsünk elsőrangú, de mily kicsi a valóban hozzáértő termelők száma! Konzervgyárak vezetőitől tudom, hogy a beszállított gyümölcs aránylag igen kis százaléka hibátlan, — a fajgyümölcsről, annak ápolásáról igen kevés kerttulajdonosnak van kellő ismerete. És számtalan kérdést — hazánk gazdasági leromlottságán aggódó és további romlástól féltő szaktekintélyeinktől hangozatott kérdést — ismételhetnék. Szaklapjaink ismételten rámutatnak arra, hogy szőlősgazdáink mikép értékesíthetnék jobban évi termelésüket, de maga a szőlősgazda azt nem tudja. Mezőgazdasági iparunk egyik legeslegfontosabb problémánk; megfejtésén fáradozik néhány lelkes ember, nagy közönségünknek azonban és — sajnos — a legjobban érdekelt agrárosztálynak csak elvétve van némi tudomása róla. Más téren is folytathatnók kérdéseinket. Miért nem tud a mi népünk egészségesen élni, táplálkozni és ruházkodni? Miért nem szellőzteti egész télen át rossz levegőjű szobáját? Miért nem táplálja rendszeresebben gyermekeit, miért oly sok a kuruzslás és a babona, miért oly nagy a gyermekhalandóság és miért van oly megdöbbenően sok áldozata a tüdővésznek épp az Alföldön? Mi az oka annak, hogy oly bántó közönyt és oly sok tudatlanságot észlelünk tanyán és falun egyaránt? A válasz, amily egyszerű, oly súlyos. A mi jóra való, értelmes népünket nem tanították meg sem arra, hogy a maga anyagi eszközeivel nagyobb jólétet szerezzen magának, sem arra, hogy a saját, nekivaló kultúráját emelni és gazdagítani tudja. Pedig a régi mulasztást megcsonkult állapotunkban, mai gazdasági válságunkban jóvá kell tennünk. Ezt parancsolja életosztónk is. És a haladás meg a javulás nem is indulhat ki máshonnan, mint a tanyai és falusi műveltség gócpontjából, műhelyéből: az iskolából. Szerény nézetem szerint el kell fogadnunk az amerikai álláspontot, hogy a farm-, illetőleg a tanyaiskola speciálisabb, de egyben sokkal gazdagabb nevelést van hivatva adni, mint a hagyományos elemi oktatás. Ezt nemcsak gazdasági és műveltségi, de magasabb nemzeti szempont is parancsolja.

A magyar tanyaiskolánál¹ is ugyanazon hibákat észlelhetjük, amelyek az Egyesült Államokban a régi rural school megváltoztatására és egy fejlettebb, jobb iskolatípus kialakulására vezettek. Még a felületes látogató is észreveheti — el nem tagadható jó oldalai mellett — a tanyai nevelés

¹ L. nagy általánosságban a Magyar Gazdaszövetség kecskeméti tanyai kongresszusának naplóját, Magyar Gazdák Szemléje. XXVI. 7—8. sz.

mai rendszerének szembeszökő hiányait. A legáltalánosabb bajok egyike az iskola túlsúfoltsága. Mert bár a tanulók létszáma nagyon különböző ugyan, mégis rendszerint sokkal nagyobb, semhogy ily népes iskolát egyetlenegy tanító gondjaira lehetne bízni. Csak példának veszem, hogy a tíz, békéscsabai ág. ev. tanyaiskola közül a tavalyi esztendőben négy iskolában volt száz tanulónál több (az egyikben 131, egy másikban 138!), négyben pedig a tanulók száma megközelítette a százat. Ez a magas létszám lehetetlenné tesz eredményes munkát még az osztatlan iskolával szemben támasztott igen szerény igények mellett is. Ugyanazon tanító, aki hat osztályban oktatja a rábizott ifjúságot az elemi ismeretekre, nem lehet, vagy csak kivételesen lesz egyúttal vezetőjük a nálunk is megkívánt legszükségesebb gazdasági tudás közlésében, nem lehet őre iskolája egészségügyének, nem lehet iskolánkívüli terjesztője a tudásnak és a világosság-nak a mi sokszor oly elhagyatott tanyavidékünkön.

Az osztatlansággal járó idővesztéséget amerikai pedagógusok pontosan kiszámították. Nálunk sem kedvezőbb a helyzet e tekintetben. A tanító felváltva egy-egy osztályt tud csak foglalkoztatni, míg a többi kénytelen többé-kevésbé magára bízni. Ez a rendszer, mely együttjár az osztatlansággal, valóságos pazarlására vezet a legértékesebb munkaidőnek, pazarlására a tanító energiájának, mely fegyelmezővel, tanítással, az osztályok folyton váltakozó foglalkoztatásával sokkal hamarabb kimerül, mint a folytonos, nyugodt mederben haladó munkával. Külföldön azonkívül sokszor még arra is utaltak, hogy az *egy* tanítóju iskolában nehezen tud az eredményes munkához oly szükséges „school spirit“ meghonosodni. A mi szempontunkból az osztatlanságnak legnagyobb hibája mégis a tanító munkájának oly megkötöttsége, mely teljesen lehetetlenné teszi az elemi nevelés hagyományos szűk kereteinek kibővítését. Az osztatlanság útját állja minden gyökeresebb újításnak, útját állja annak a törekvésnek is, mely az agrárkultúra gyökereit a tanyai, illetőleg a falusi iskola termékenyítő talajába akarná ültetni. Erre a pontra még vissza fogunk térni.

Szembeszökő nagy hibája mai tanyaiskolarendszerünknek, hogy a tanulók nagyobb távolságokat — sokszor 4—5—6 kilométereket is — gyalog kénytelenek megtenni, hogy iskolájukba eljussanak.¹ Nem szólva az idővesztéséről, a naponkint ismétlődő fizikai elfáradásról, melynek nyomait nem nehéz a tanítás alatt sem felfedezni, ott van a legsúlyosabb érv a kis tanulógyermek ez általános vándoroltatása ellen: a szeszélyes időjárás, az eső, a hóvihár, a lucskos, felázott alföldi út, melyhez oly szomorúan illik hozzá a szegényes ruházkodás meg a rossz cipő. Hány betegségszármozik abból, hogy a tanuló egész nap a még reggel átázott ruhában, cipőben kénytelen az iskolapadban ülni! Ha még hozzávesszük a felügyelet hiányát e hosszú utakon, akkor előttünk van minden lehetséges kár és veszedelem, amely kísérője a mostani rendszernek: idővesztés, a tanulók fizikai fárasztása, egészségük kockáztatása, esetleg erkölcsi érzékük kísértése. Komoly kötelességünknek tartom a tanulók szállításáról a lehetőséghez képest gondoskodni.

Az iskolaépületek ellen is igen sok kifogást lehetne felhozunk. Nemcsak, hogy akárhányszor nem felelnek meg az egészségügyi követelmények-

¹ Szeged iskolahálózata a legkedvezőbb, mert a legsűrűbb. Túlsúfoltság is kevésbé van ott, különösen a felső tanyavidéken.

nek, de szerény, egyetlenegy osztálytermükkel nehezen képzelhetők el a tanyavidék kultúrcentrumainak, bár a tanyaiskolának ez a természetes hivatása. Kert, mely alkalmas kísérleti telep lehetne, nincsen. Így nem is lehet szó a tanulók rendszeres kerti foglalkoztatásáról és csak elvétve akad egy-egy tanító, aki gyakorlati alapon közöl gyakorlati ismereteket tanítványival. Sajnos, a tanyai nép nem az ismeretterjesztés értékét látja a tanító munkájában, hanem csak azt veszi észre, hogy a tanulók „a tanítónak dolgoznak“. A felszerelés — kivéve az örvendetesen sokat használt iskolai könyvtárt — tán valamennyi tanyaiskolában szegényes és primitív. A mai épülettel és a mostani felszereléssel mélyebbenjáró reformot, olyant, amilyen szemünk előtt lebeg, el sem tudunk képzelni.

A tanügyi hatóságoknak és a tanítóknak igen sok gondot ad az iskola rendszertelen látogatása, a kimaradás a tavaszi és őszi munka idején. Ennek a sajnálatos jelenségnek okát is ismerjük: a tanulók már igen fiatal korban segítenek szüleiknek a gazdaságban. Tanyai gazdálkodási rendszerünknek ez oly lényeges vonása, mellyel az iskolának is számolnia kell. Itt minden irányban egyoldalúságtól ment expedienst kell keresni!

Ezek a legfőbb bajok a tanyaiskolában. De nem ezen alig érintett és amúgy is jól ismert hibák és hiányok miatt tartom a tanyai iskolát reformálandónak. Nekünk felül kell emelkednünk az iskola és csakis az iskola szűk érdekeit tekintő szempontokon. Végre is el kell fogadnunk azt az axiómát, hogy mindenünket — a tanyaiskolát is — a gazdasági reorganizáció szolgálatába kell állítanunk. Nekünk tudnunk kell, hogy a nemzeti és szociális nézőszögből egyaránt fontos nagykiterjedésű tanyavidéken — túl a Tiszán és a Duna—Tisza-közén — többtermelésről, a talajgazdagságnak belterjesebb kihasználásáról céltudatosan vezetett mezőgazdasági kultúrmunka nélkül beszélni sem lehet; tudnunk kell, hogy a tanyai gazdálkodás javítását célzó mozgalomnak kell valamelyes központi szervének lenni, melyből cél és irány, eszme és tartalom, tudás és világosság fog széjjelsugárzani, és hogy ez a központi szerv csak a tanyaiskola lehet. Nekünk is — idézhetnők az amerikai író szavát — legparancsolóbb kötelességünk mezőgazdasági kultúránk emelése, mert mindenünket a földtől várjuk. Gazdasági sorsunk jórészt attól függ, mennyi tudás és tapasztalat irányítja a földművelő kérges kezét.

A felnöttek tanítása — bármily szükséges is — mindig csak részleges eredménnyel fog járni, de okszerűbben és okosabban gazdálkodó, számitani, belátni jobban tudó, magasabb kulturigényű tanyai nemzedéket az iskolában kell nevelni. Innen kell kiindulnia az alkotó munkának, innen gazdasági megerősödésünknek, a többtermelésnek és a jobb értékesítésnek, innen a nemzeti erőket tömörítő szövetkezeti mozgalomnak. Ezért tartom a tanyaiskolát még nagy anyagi áldozatok árán is az itt vázoltak szellemben, hazai viszonyainknak megfelelőleg, reformálandónak.

Fest Sándor.